

ФІЛОСОФСЬКІ НАУКИ

Grzegorz Baziur,

Doc. dr

(Instytut Nauk Politycznych im. Jana Karskiego PWSZ im. rotmistrza Witolda Pileckiego w Oświęcimiu)

"PEŁNIĆ SŁUŻBĘ BOGU I POLSCE NIEPODLEGŁEJ": HENRYK GLASS I HARCERSTWO POLSKIE NA UKRAINIE NADDNIEPRZAŃSKIEJ WOBEC BOLSZEWIZMU

Artykuł Grzegorza Baziura, pt. "Pełnić służbę Bogu i Polsce Niepodległej": Henryk Glass i Harcerstwo Polskie na Ukrainie Naddnieprzańskiej wobec bolszewizmu" traktuje na temat historii polskiego harcerstwa na Ukrainie Naddnieprzańskiej w latach 1912-1922. W jego tekście Autor opisał genezę ruchu skautowego w perspektywie europejskiej, a na tym tle harcerstwa polskiego i jego dzieje na Ukrainie Naddnieprzańskiej. W głównej części artykułu ukazano zderzenie ideałów harcerskich z brutalnością ideologii bolszewickiej na Ukrainie po 1917 r.

Na tym tle Autor przedstawił też postać Naczelnika HP, Henryka Glassa i jego konsekwentnie antykomunistyczne poglądy polityczne, które kazały mu bezkompromisowo zwalczać wielkorosyjski bolszewizm i komunizm jako ideologię totalitarną, obcą skautowej idei braterstwa i wartościom humanistycznym w ujęciu europejskim. Reprezentowanym poglądom, jak i zasadom harcerskim pozostał wierny do końca życia, zwalczając komunizm w okresie międzywojennym w Polsce, w czasie drugiej wojny światowej, jak i po jej zakończeniu – w okresie zimnej wojny i sowieckiej hegemonii w Polsce i innych krajach Europy Środkowo-Wschodniej. Ze względu na swoje poglądy i publicystykę polityczną był zwalczany przez komunistyczne władze powojennej Polski i Związku Sowieckiego.

Słowa kluczowe: Ukraina Naddnieprzańska, Rosja Sowiecka, harcerstwo, bolszewizm, komunizm, antykomunizm.

Historia polskiego ruchu harcerskiego sięga początku XX wieku, kiedy to w lipcu 1907 r., z inicjatywy lorda Roberta Baden – Powella odbył się na wyspie Brownse'a pierwszy obóz dla chłopców. Swoje przeżycia i spostrzeżenia Baden – Powell opisał w książce "Scouting for Boys" (Skauting dla chłopców) i rozpoczął działalność skautową na skalę światową. Ruch skautowy błyskawicznie rozszerzył się na Wielką Brytanię, a później cały świat. Od jego początku istotną cechą tego ruchu była przygoda i puszczalstwo, czyli obcowanie chłopców i dziewcząt z przyrodą i życiem w lesie. Wyrabiała ono w młodych ludziach tężyznę fizyczną, odwagę, samodzielność w myśleniu, podejmowaniu ważnych decyzji i działań. Puszczalstwo stało się ważną częścią metody wychowawczej w wielu organizacjach skautowych na świecie – np. w Związku Harcerstwa Polskiego w Polsce, w czeskim Junactwie, w szeregach ukraińskiego Płasta, czy też w powstałym w 1919 r. w Niemczech Nowym Związku Skautów Niemieckich, czy też w skautingu rosyjskim, istniejącym w Rosji przed 1917 rokiem¹.

Pierwsze idee harcerstwa zaczęły napływać do Polski, będącej wówczas pod zaborami w 1909 r.². Przyjmowały je organizacje młodzieżowe takie jak Towarzystwo Gimnastyczne "Sokół" i Organizacja Młodzieży Niepodległościowej "Zarzewie". W 1910 r., Małkowski uczestniczył w kursie wojskowym "Zarzewia". Na polecenie komendanta kursu miał on przetłumaczyć książkę Roberta Baden-Powella Scouting for boys na język polski. Jego pierwsze myśli o książce nie były pochlebne. Cały czas ociągał się z jej przeczytaniem i tłumaczeniem i dopiero sąd organizacyjny zmusił go do tego. Po przestudiowaniu książki R. Baden-Powella był nią zachwycony do tego stopnia, że po rozmowach ze swoimi przyjaciółmi postanowił utworzyć drużyny skautowe w Polsce. Andrzej Małkowski stał się entuzjastą skautingu, który postanowił powiązać z ideą Stowarzyszenia "Eleusis", które propagowało wstrzemięźliwość od alkoholu, tytoniu, kart i rozpusty. Trzy wspomniane organizacje pracowały nad stworzeniem wspólnej, ogólnopolskiej organizacji młodzieżowej o charakterze patriotycznym – wychowawczym, co doprowadziło 22 maja 1911 r. do powołania pierwszych polskich drużyn skautowych we Lwowie³.

W niniejszym artykule autor opisał dzieje harcerstwa polskiego na Ukrainie Naddnieprzańskiej w burzliwych latach 1918-1922. W wyniku bolszewickiego przewrotu w Rosji, dokonanego w listopadzie 1917 r. zarówno

¹ R. Baden-Powell, *Skauting dla chłopców: wychowanie dobrego obywatela metodą puszczalną*, Warszawa 1990; T. Wyrwański, *Rozwój idei puszczalnej w skautingu 1902-1939*, Kraków 1990, s. 11-44, s. 45-79, s. 80-107, s. 108-144.

² Informacje o skautingu brytyjskim zamieścił dziennik "Słowo Polskie", wydawany we Lwowie pod datą 17 XI 1909 r. – W. Błażejowski, *Z dziejów harcerstwa polskiego (1910-1939)*, Warszawa 1985, s. 19.

³ A. Wiśniewski, *Korzenie harcerstwa polskiego*, Warszawa 1998; por. J. Wojtycza, *Pierwsza dekada skautingu polskiego w Galicji (1910-1919)*, Kraków 1995; zob. E. Sikorski, *Szkice z dziejów harcerstwa polskiego w latach 1911-1939*, Warszawa 1989; por. W. Błażejowski, op. cit., s. 20-26.

skauci rosyjscy, płastuni ukraińscy, jak i harcerze polscy stanęli "oko w oko" ze zbrodniczym totalitaryzmem powstającego państwa Sowietów. Kontekst zderzenia ideałów harcerstwa polskiego z klasową zasadą internacjonalizmu bolszewickiego autor przedstawił przez pryzmat p.o. Naczelnika tajnego Harcerstwa Polskiego na Rusi i w Rosji, hm. Rp. Henryka Glassa.

Sytuacja harcerstwa polskiego podobnie, jak i działającego od 1907 r. skautingu rosyjskiego zmieniła się po przewrocie bolszewickim 7 listopada 1917 "Bolsheviki" – communists came to power on the 7th of November (October revolution). 1917 r. w Piotrogradzie, w wyniku którego obalono istniejący po obaleniu caratu od lutego Rząd Tymczasowy. Władze bolszewickie już w 1918 r. ukazały swój zdecydowanie wrogi stosunek do idei skautowej, a podczas konferencji dotyczącej powszechnego szkolnictwa wojskowego ich przedstawiciele zapowiedzieli utworzenie młodzieżowej organizacji komunistycznej, która swoje metody miała czerpać z ruchu skautowego. Miała ona prowadzić działalności pod ideowym kierownictwem partii bolszewickiej; w tym też roku została też utworzona organizacja "Młodzi Komuniści" (Юные Коммунисты "ЮК"). W dniu powstania sowieckiego Komsomołu, 29 października 1919 r. jego aktyw podjął uchwałę dotyczącą likwidacji organizacji skautowych w Rosji, w której stwierdzono: "Uznając Skauting za system czysto burżuazyjnego, fizycznego i duchowego wychowania w kierunku imperialistycznym, zjazd stwierdza konieczność niezwłocznego rozpędzenia wszystkich, istniejących w Rosji sowieckiej organizacji skautowych"⁴.

Akcję "rozpędzenia" skautingu i harcerstwa prowadzili funkcjonariusze bolszewickiej policji bezpieczeństwa – czerezwycząjki. Komunistyczny terror w jednakowym stopniu dotknął rosyjskich i polskich harcerzy. W 1919 r. funkcjonariusze Czeki aresztowali w Kijowie rosyjskich działaczy i dowódców brygad skautowych, w tym: dr. Anochina, Napałkowa i Fomisuka – wszyscy zostali zamordowani przez czekistów w czasie egzekucji "burżuazyjnych elementów" w Kijowie. Spośród instruktorów i harcerzy polskich bolszewicy aresztowali i zamordowali Józefa Kiernickiego, Mariana Nekrasza, Józefa Domaniewskiego, Bożydara Złotnickiego, Karola Basińskiego, Piotra Borkowskiego, Tadeusza Sawickiego oraz wielu instruktorów i starszych harcerzy, a wśród ofiar byli członkowie Kół Przyjaciół Harcerstwa i działacze organizacji studenckich⁵. W konsekwencji skautingu rosyjski pod przewodnictwem jego twórcy, płk. Olega Pantuchowa kontynuował swoją działalność poza granicami Rosji Sowieckiej / ZSRR na emigracji – głównie w krajach Europy Zachodniej, USA i Kanadzie.

Równoległe do skautingu rosyjskiego od 1912 r. w Imperium Rosyjskim działały też tajne drużyny polskiego harcerstwa, a głównymi działaczami ruchu byli: Stanisław Sedlaczek i Henryk Glass, związani ideowo z nurtem katolicko-narodowym.

Początki polskiego skautingu na Ukrainie sięgają 1912 r., kiedy to z inicjatywy Józefa Dybowskiego i Władysława Nekrasza powstał pierwszy zastęp "Kruków", który po ku został przekształcony w pluton. Ideę skautingu propagowały młodzieżowe organizacje "Zet" i "Pet", a ze Lwowa regularnie nadchodziła prenumerata "Skauta", pomoc finansowa, podręczniki i instruktorzy. W maju 1915 r. na terenie Ukrainy było już 209 harcerek i harcerzy⁶. Oprócz Kijowa silnymi ośrodkami polskiego ruchu harcerskiego na Ukrainie były Kamieniec i Berdyczów. Ze względu na obawy przed aresztowaniami ze strony rosyjskiej policji bezpieczeństwa – Ochramy harcerze działali w konspiracji. W latach 1912-1915 między Kijowem, a drugim co do ważności ośrodkiem harcerstwa – Moskwą, toczyła się rywalizacja o pierwszeństwo i dopiero w grudniu 1915 r. I Zjazd Harcerski powołał do życia w Kijowie Naczelną Kierownictwo Harcerskie jako władzę naczelną Harcerstwa w Rosji. Do marca 1917 r. harcerstwo polskie na Ukrainie zdołało dobrze się zorganizować i mocno okrzepnąć. Spotykało się z coraz większym poparciem społeczeństwa, wykształciło fachowe grono instruktorów, wspólnie z korporacjami uczniowskimi wydawało pismo "Młodzież". Pojawiły się pierwsze książki autorstwa E. Piaseckiego, ks. Stanisław Lutosałwskiego, Stanisława Sedlaczka, Antoniego Sopočki, a w maju 1916 r. został też zorganizowany pierwszy kurs instruktorski, w którym wzięło udział 40 osób⁷.

Po upadku caratu w marcu 1917 r. prace nabrały jeszcze większego tempa. 1 kwietnia 1917 r. odbył się jawny przegląd wszystkich drużyn kijowskich na "Proniewszczyźnie", a miesiąc później Towarzystwo Popierania Ruchu Harcerskiego zorganizowało uroczysty obchód harcerski w teatrze kijowskim. Owo Towarzystwo rozwinęło się z Patronatu Skautowego istniejącego od 1915 r. Przewodniczącym Towarzystwa był Antoni Czerwiński, sekretarzem hr. Roman Bniński, skarbnikiem hr. Władysław Dzieduszycki. Dzięki staraniom Towarzystwa Popierania Ruchu Harcerskiego, skauci otrzymywali zasiłki oraz ofiary od osób prywatnych. Jednocześnie ukonstytuowały się władze Harcerstwa Polskiego na Rusi i w Rosji: naczelnikiem Harcerstwa został Stanisław Sedlaczek, przewodniczką drużyn żeńskich Zofia Smolik-Grabska, skarbnikiem Naczelnictwa Harcerskiego Stanisław Grzymałowski, a członkami: Henryk Glass, Roman Wasilewski, Eugeniusz Piasecki i Bolesław Biega. Dzięki staraniom Towarzystwa Popierania Ruchu Harcerskiego wynajęto dom, przekształcony później w stanicę harcerską⁸. W chwili ujawnienia się organizacji

⁴ C. S. Maresz, *Komunizm przeciwko harcerstwu*, Londyn 1967, s. 2.

⁵ Ibidem.

⁶ O. Grzymałowski, *Garść wspomnień z lat niewoli*, "Skaut" 1931, nr 7-8.

⁷ S. Sedlaczek, *Harcerstwo na Rusi i w Rosji 1913-1920*, Warszawa 1936, s. 31.

⁸ W. Nekrasz, *Harcerze w bojach*, Warszawa 1934, s. 92.

istniały trzy chorągwie harcerstwa polskiego na wschodzie, w Kijowie, Moskwie i Piotrogradzie, zaś w Charkowie funkcjonował komisariat specjalny chorągwi kijowskiej. W styczniu 1918 r. czasopismo "Młodzież" zmieniło tytuł na "Harce" stając się organem Naczelnictwa Harcerskiego.

W dniach 29-31 grudnia 1917 r. w Kijowie odbył się III Zjazd Główny Harcerstwa, z którego obszernie sprawozdanie zamieszczono w "Harcach". Z danych tam zawartych wynika, iż organizacja liczyła wówczas 80 gniazd, 95 drużyn harcerzy, 64 drużyny harcerek, 17 drużyn wilcząt, 521 zastępów męskich i 286 zastępów żeńskich. Do harcerstwa należało 5133 harcerzy i 2717 harcerek, których wychowaniem i szkoleniem zajmowało się 40 instruktorów i instruktorek egzaminowanych oraz 200 osób pełniących obowiązki instruktorów. Kierownictw miejscowych było 20, patronatów 34. Obrót roczny kasy naczelnictwa wynosił przeszło 120 tysięcy rubli⁹. Dane odnoszą się do terytorium całego imperium rosyjskiego, obejmują też Harbin w Mandżurii. Wspomniany zjazd wystosował depeşe do Rady Regencyjnej, gen. Baden-Powella, do Heleny Prawdzic-Kuczalskiej, Głównej Komisji Skautowej Polskiej oraz do Przewodniczącego Związku Sokolego we Lwowie. Z okazji zjazdu zorganizowano pierwszą na Kresach Wschodnich wystawę skautową¹⁰.

Harcerze wielokrotnie mieli możność sprawdzenia się i udowodnienia swojej przydatności. W 1917 r., w czasie wiosennej powodzi, wystąpił z brzegów Dniepr, zalewając dzielnicę Kijowa Padół. Władze zwróciły się wówczas z prośbą o pomoc do harcerzy. "Pomoc ich na tyle zjednała sobie zaufanie władz, że uzyskali upoważnienie do rekwizycji łodzi. Przewożenie ludności łodziami oraz dostawę produktów w znacznej mierze wykonywali harcerze". Również podczas walk w Kijowie, w styczniu 1918 r. dali się poznać z jak najlepszej strony, organizując kilka punktów opatrunkowych, w których udzielano doraźnej pomocy rannym. W czasie wybuchu składu amunicji na Zwierzyńcu pod Kijowem 6 kwietnia 1918 r., na terenie objętym pożarem pracował pluton sanitarny III kijowskiej drużyny harcerskiej liczący 13 harcerzy. Warto też wspomnieć o milicji polskiej, którą w 1917 r. zorganizował aptekarz Seweryn Ejzert, w której szeregach znalazło się wielu harcerzy. Zadaniem tej formacji była obrona ludności polskiej przed powszechnym wówczas bandytyzmem, natomiast w maju 1918 r. oddział Ejzerta wziął udział w walkach o Kijów z bolszewikami po stronie ukraińskiej¹¹.

Jednym z głównych instruktorów harcerskich na Ukrainie Naddnieprzańskie był wspomniany już Henryk Glass. Tęsknota za wolną Polską, antypolska polityka władz carskiej Rosji i patriotyczne wychowanie w domu rodzinnym wpłynęły na młodą osobowość Glassa. W dzieciństwie uczył się w Gimnazjum św. Katarzyny w Kijowie, gdzie działał w kółkach samokształceniowych młodzieży polskiej oraz kierował jednym z ogniw tajnej Korporacji Uczniowskiej, skupiającej starszych uczniów gimnazjów kijowskich. Należał do tajnego Zetu i również działającego w konspiracji Polskiego Towarzystwa Gimnastycznego "Sokół". Z ramienia tej Korporacji był delegatem do Komendy Skautowej, dzięki której 15 lutego 1915 r. wstąpił do tajnego Harcerstwa Polskiego. Jesienią 1915 rozpoczął naukę w Kijowskim Instytucie Handlowym, z którym został ewakuowany do Saratowa, gdzie wśród uchodźców utworzył z polskiej młodzieży dwie drużyny harcerskie (męską i żeńską) i objął samodzielnie komendę hufca harcerskiego, współpracując z Polską Organizacją Wojskową. Na przełomie 1915 i 1916 roku ukończył w Saratowie szkołę podoficerską, jednak odmówił wstąpienia w szeregi Polskiej Organizacji Wojskowej, motywując to jej rzekomo lewicowym charakterem.

W grudniu 1916 r. H. Glass objął komendę II Kijowskiej Drużyny Harcerskiej, wkrótce też został przybocznym Naczelnika Harcerstwa Polskiego Stanisława Sedlaczka, sekretarzem Naczelnictwa, a 20 stycznia 1917 r. został członkiem sztabu skautowego w Kijowie. Po rewolucji lutowej 1917 r. Harcerstwo Polskie rozpoczęło jawną działalność, a H. Glass od 16 maja do 6 czerwca 1917 r. wziął udział w kursie instruktorskim w majątku Kiń Grust pod Kijowem, po którego ukończeniu został mianowany instruktorem harcerskim.

W lipcu 1917 zgłosił się ochotniczo do I Korpusu Polskiego pod dowództwem gen. Józefa Dowbora-Muśnickiego w Mińsku Litewskim i został przydzielony do kompanii inżynierskiej 1 Dywizji Strzelców Polskich, a we wrześniu rozpoczął naukę w Mikołajewskiej Szkole Artylerii w Kijowie. W listopadzie 1917 powrócił do I Korpusu Polskiego stacjonującego w Bobrujsku, skąd wkrótce wyjechał służbowo do zajętego przez bolszewików Kijowa, aby prowadzić werbunek do wojska polskiego wśród miejscowej młodzieży i polskich junkrów (podchorążych) z rosyjskich szkół wojskowych. Niestety, w kwietniu 1918, po przybyciu do miejsca postoju I Korpusu Polskiego w Bobrujsku, zastał jednostkę w trakcie rozbrajania przez oddziały niemieckie, dlatego też powrócił do Kijowa, gdzie ponownie włączył się do pracy harcerskiej, zostając szefem Sztabu Skautowego, a od czerwca do sierpnia 1918 był członkiem kierownictwa Kursu Instruktorskiego Naczelnictwa pod Kijowem, gdzie prowadził wykłady i zajęcia¹².

---

⁹ Sprawozdanie z III Zjazdu Głównego Harcerstwa w Kijowie, 29-31 XII 1917, "Harce" 1918, nr 1.

¹⁰ Ibidem.

¹¹ H. Glass, *Na szlaku "Chudego wilka"*, Poznań 1932, p. 66.

¹² G. Baziur, *Skaut Rosyjski i Harcerstwo Polskie w Rosji wobec ideologii komunistycznej na przykładzie postaw życiowych oraz działalności harcerskiej Olega Pantuchowa i Henryka Glassa*, w: *Idealy wychowawcze i myśl polityczna harcerstwa polskiego*". Materiały z konferencji naukowej organizowanej z okazji 100-lecia harcerstwa w Polsce pod red. G. Baziura, Oświęcim 2011, s. 54.

Na początku listopada 1918 został delegatem na zjazd harcerstwa w Lublinie, na którym zapadła decyzja o powstaniu ogólnopolskiego Związku Harcerstwa Polskiego (ZHP). Kontynuował naukę w Kijowskim Instytucie Handlowym, zdając egzamin dyplomowy na wiosnę 1919 r. W tym czasie nadal był drużynowym 2 Kijowskiej Drużyny Harcerskiej, jak również nawiązał współpracę z POW na Ukrainie Naddnieprzańskej i polskim wywiadem wojskowym. Cenną pomoc nosiła wywiadowi polskiemu harcerska siatka informacyjna, składająca się z harcerzy starszych, którzy dostarczali Glassowi informacje o poczynaniach Sowietów. Niestety, w styczniu 1919 r. wybuchła wojna między Ukraińską Republiką Ludową a bolszewicką Rosją i w lutym Armia Czerwona zajęła miasto. Po powrocie z Lublina do Kijowa, w warunkach okupacji bolszewickiej, 19 stycznia 1919 r. Henryk Glass objął funkcje p.o. Naczelnika tajnego Harcerstwa Polskiego na Rusi i w Rosji.

Ze względu na szalejący terror bolszewicki, harcerze rozpoczęli ponownie działalność w głębokiej konspiracji. Mimo niej, w czerwcu 1919 r. agenci Czeki rozszyfrowali Glassa, jako przywódcę harcerstwa, uznanego przez bolszewików za organizację "burżuazyjną i kontrrewolucyjną" i wydali na niego zaocznie wyrok śmierci. Glass jednak został ostrzeżony przed aresztowaniem przez jednego ze swoich informatorów, dzięki czemu w porę wymknął się z Kijowa i po trwającej miesiąc wędrówce w przebraniu bolszewickiego żołnierza przez Homel i Łuniniec przedostał się na polską stronę frontu. Po złożeniu raportu w Biurze Wywiadowczym II Oddziału Sztabu Głównego WP został przydzielony do pracy w tym biurze. W sierpniu 1919 r. wszedł w skład Naczelnej Rady Harcerskiej, jako członek NRH kierował też pracą Wydziału Wschodniego w Głównej Kwaterze ZHP koordynującym prace wywiadowcze w 17 ośrodkach harcerskich na Ukrainie. W październiku 1919 podjął się ochotniczo misji dotarcia do Kijowa, nawiązania łączności z tamtejszą strukturą POW i dostarczenia jej niezbędnych do działalności wywiadowczej środków finansowych. Glass przedostał się do Kijowa przez Rumunię i Odesę w pociągu misji Polskiego Czerwonego Krzyża. W chaosie odwrotu białej armii i walk z bandami zrewoltowanego chłopstwa Glass brał udział w akcji ratowania setek Polaków, głównie rodzin ziemiańskich i inteligencji kresowej, i ich ewakuacji do Polski. Podczas wojny polsko-bolszewickiej w 1920 r. był oficerem wywiadu, a w okresie sowieckiej ofensywy na Warszawę dowodził harcerską grupą dywersyjną działającą na tyłach Armii Czerwonej. W tym okresie w Rosji i na dalekich Kresach Wschodnich I Rzeczypospolitej grupy operacyjne czekistów "rozpędały" polskie, ukraińskie i rosyjskie drużyny skautowe, konfiskując ich lokale i rabując ich majątek, wielu też Polaków bolszewicy zamordowali pod pretekstem rzekomego "zagrożenia dla władzy radzieckiej", traktując ich jako "elementy kontrrewolucyjne"¹³.

Po demobilizacji z wojska, od października 1920 r. Glass kontynuował naukę w Wyższej Szkole Handlowej w Warszawie, specjalizując się w ekonomii politycznej oraz Państwowy Kurs Wychowania Fizycznego. 24 października 1925 wziął ślub z Feliksą (Elą) Grabską, córką polityka Narodowej Demokracji Stanisława Grabskiego, harcerką z drużyny Olgi Małkowskiej we Lwowie, sanitariuszką w czasie obrony Lwowa w 1918 i wojnie 1920 roku, z którą miał czworo dzieci. Po zakończeniu wojny polsko-bolszewickiej H. Glass nie przerwał działalności harcerskiej: w latach 1921-1924 był Naczelnikiem Głównej Kwaterze Harcerzy ZHP, a w 1927 r. otrzymał najwyższy stopień harcerski – Harcmistrza Rzeczypospolitej. Należał do grupy instruktorów harcerskich o poglądach katolicko-narodowych, był autorem wielu książek poświęconych metodyce pracy harcerskiej i tradycjom ruchu¹⁴.

Na polu służby społecznej Henryka Glassa zasługuje na uwagę jego aktywna działalność w Porozumieniu Antykomunistycznym. Źródłem owej aktywności były przeżycia w Rosji bolszewickiej i spowodowały one, że Glass w swej działalności harcerskiej skupił się na przeciwdziałaniu propagandzie szerzonej wśród młodzieży przez organizacje lewicowe i komunistyczne. Od 1921 r. w Głównej Kwaterze Harcerzy kierował Wydziałem Wschodnim, opiekującym się harcerzami powracającym z Rosji w okresie repatriacji Polaków. W tym okresie wśród instruktorów harcerskich, którzy widzieli i przeżyli rewolucję, powstał projekt założenia organizacji poświęconej badaniom naukowym nad komunizmem. Została ona utworzona w 1925 r. pod nazwą Porozumienia Antykomunistycznego. Glass był jednym z jego organizatorów, wiceprzewodniczącym w latach 1925-1939 opracował statut i był redaktorem wszystkich wydawnictw Porozumienia Antykomunistycznego. Porozumienie było inicjatywą niezależną, miało charakter bezpartyjny, nie występowało o dotacje państwowe, nie przyjmowano żadnych darowizn finansowych, jeżeli ofiarodawca uzależniał je od stawianych przez siebie warunków. Porozumienie Antykomunistyczne miało charakter zamkniętego środowiska z bardzo staranną selekcją nowych kandydatów. Celami statutowymi było skupienie organizacji społecznych, sportowych, zawodowych i gospodarczych w celu koordynacji ich działalności na polu przeciwdziałania szerzonej w Polsce przez członków Komunistycznej Partii Polski propagandzie rewolucji społecznej.

W latach 1927-1931 Porozumienie wydawało miesięcznik "Walka z komunizmem" pod redakcją H. Glassa. W latach 1932-1936 wydawanie pisma wstrzymano z powodu braku funduszy, wznowiając je w latach 1937-1939 pod zmienionym tytułem: "Prawda o komunizmie – Biuletyn Informacyjny". Działalność prowadzono w

¹³ H. Glass, op. cit., s. 66.

¹⁴ Idem, *Książeczka Harcerza*, Warszawa 1921, por. eadem, *Gawędy z drużynowym*, Warszawa 1923, eadem, *Harcerstwo jako czynnik odrodzenia narodowego*, Warszawa 1924, eadem, *Harcerstwo a polityka*, Poznań 1929.

ramach wydawnictwa "Dobra Prasa", które wydawało duże nakłady popularnych broszur, plakatów i ulotek; autorem szeregu broszur antybolszewickich był Henryk Glass¹⁵. Władze sowieckie posiadały informacje agenturalne o aktywności Glassa w walce z komunizmem i podjęły próbę zamachu na jego życie – w 1929 r. otrzymał on paczkę z ładunkiem wybuchowym, który miał eksplodować podczas otwierania, jednak kiedy zorientował się, co do podejrzanej zawartości, przekazał ją policji, która sprawdziła ją, a ładunek został unieszkodliwiony¹⁶.

Celem działalności Porozumienia Antykomunistycznego było gromadzenie informacji o ruchu komunistycznym w Polsce oraz działaniach i planach Związku Sowieckiego. Było ono profesjonalną organizacją o charakterze wywiadowczym. Jako działacz tej organizacji, Henryk Glass współpracował blisko z duchowieństwem katolickim, m.in. z Prymasem Polski, ks. kard. Augustem Hlondem, ks. biskupem Janem Adamskim, ks. Szwejnicem i późniejszym Prymasem Polski ks. Stefanem Wyszyńskim. Dobrze też układała się współpraca z władzami państwowymi, zwłaszcza z Ministerstwem Spraw Wewnętrznych, które w ramach współpracy z tą organizacją przekazywało skonfiskowane przez funkcjonariuszy Wydziału VI – Defensywy Policji Państwowej nielegalne druki komunistyczne. W ramach analogicznej współpracy, także Ministerstwo Spraw Zagranicznych dostarczało Porozumieniu dokumenty sowieckie, które zostały przechwycone w ramach działań agenturalno – wywiadowczych przez polskie placówki dyplomatyczne w ZSRR. W ramach współpracy PA z Ministerstwem Spraw Wojskowych, utrzymywano też bezpośrednie kontakty z wieloma organizacjami o charakterze antykomunistycznym w Europie i USA, w tym z białą emigracją rosyjską, m.in. z Rosyjskim Związkiem Wojskowym¹⁷.

Henryk Glass był również oficerem rezerwy Wojska Polskiego, po ćwiczeniach rezerwistów w 1925 r. otrzymał stopień podporucznika artylerii, a w 1937 r. awansował na porucznika. W sierpniu 1939 r. spodziewał się zmobilizowania do armii, jednak ze względu na antysanacyjne poglądy polityczne, nie został zmobilizowany do wojska. Stało się tak pomimo faktu, że jego przydziałem był referat zajmujący się antysowieckim wywiadem w Naczelnym Dowództwie. Po ewakuacji mężczyzn z Warszawy Glass dotarł do Lublina, gdzie otrzymał dowództwo oddziału złożonego z rozbitków z 14 pułku artylerii lekkiej, jednak pod Kamionką Strumiłową został otoczony przez oddziały niemieckie i dostał się do niewoli, jednak udało mu się zbiec z niej w czasie transportu do obozu jenieckiego.

W październiku 1939 r. powrócił do Warszawy i włączył się do działalności konspiracyjnej, wkrótce wraz ze Stanisławem Sedlaczkiem i Witoldem Sawickim uczestniczył w powoływaniu podziemnej organizacji Harcerstwo Polskie (Hufce Polskie), wchodząc w skład Rady Naczelnej HP. Wstąpił też do Związku Walki Zbrojnej (ZWZ) i został skierowany do pracy konspiracyjnej w Oddziale II z zadaniem utworzenia Grupy A, która miała zajmować się wywiadem antykomunistycznym, który oznaczono później jako Wywiad W ("Wytwórnia"), w którym objął dowództwo. Działalność Glassa sprowadzała się do prowadzenia wywiadu politycznego i wojskowego; wiadomości o charakterze wojskowym przekazywał on do Oddziału II Komendy Głównej ZWZ/AK, natomiast polityczne do Delegatury Rządu na Kraj. Blisko współpracował z podziemiem narodowym, zwłaszcza z Narodowymi Siłami Zbrojnymi, z którymi wspólnie wydawał od marca 1943 r. miesięczny biuletyn poświęcony zwalczaniu podziemia komunistycznego "Agencja A". Podziemie komunistyczne, związane z Polską Partią Robotniczą przygotowało zamach na Glassa, który udaremniła jego ochrona. We wrześniu 1943 r. Glass został członkiem Społecznego Komitetu Antykomunistycznego utworzonego z inicjatywy Delegata Rządu na Kraj. W ramach prowadzonej działalności SKA wydawał oświadczenia i odezwy, skierowane przeciwko działalności Polskiej Partii Robotniczej i Krajowej Rady Narodowej jako ośrodków agentury komunistycznej. Mimo wysiłków Glassa członkowie SKA nie zgadzali się na zastosowanie takich środków walki jak np. fizycznej likwidacji przywódców podziemia komunistycznego przez patrole likwidacyjne AK, a wniosek Glassa w tej sprawie, postawiony na jednym z pierwszych spotkań SKA został odrzucony. Członkowie władz podziemnych nie zgadzali się na realizację koncepcji otwartej walki z podziemiem komunistycznym, która zaproponował Henryk Glass, który wezwał do użycia wszelkich dostępnych środków przeciwko PPR¹⁸.

W 1944 r. Henryk Glass wziął udział w Powstaniu Warszawskim, walcząc w szeregach Brygady Dyspozycyjnej Zmotoryzowanej NSZ/AK na Starym Mieście. W ostatnich dniach września 1944 r. został awansowany na stopień kapitana, a za zasługi w czasie walk powstańczych został odznaczony przez dowódcę Armii Krajowej Krzyżem Wirtuti Militari V kl. i Złotym Krzyżem Zasługi. Po kapitulacji Warszawy zbiegł z obozu w Ursusie i odtworzył w Krakowie Grupę "W". Po wkroczeniu wojsk sowieckich do Polski

---

¹⁵ Idem, *Zamach bolszewizmu na młodzież. Dokumenty*, Warszawa 1927, por. eadem, *Obrona Polski przed bolszewizmem*, Płock-Warszawa 1927, eadem, *Ofensywa gospodarcza sowietów*, Warszawa 1931, eadem, *Uwagi o rewolucji komunistycznej*, Warszawa 1931.

¹⁶ G. Baziur, op. cit., s. 56; Hm. A. Glass, *Wspomnienie o ojcu – HM RP Henryk Glass CHUDY WILK (1896-1984)*, "Pobudka". Pismo instruktorskie ZHR. –http://www.pobudka.org.pl/pl/index.php?option=com_content&task=view&id=235&Itemid=91 [1.02.2015].

¹⁷ G. Baziur, op. cit., p. 56.

¹⁸ Ibidem, s. 57.

współpracował z organizacją NIE, jednak po aresztowaniu 16 przywódców Polski Podziemnej zerwał kontakt z organizacjami poakowskimi, utrzymując stałą łączność z Dowództwem Naczelnego Wodza w Londynie. Za działalność antykomunistyczną od 1945 r. był poszukiwany przez sowieckie NKWD i polskie Urzędy Bezpieczeństwa Publicznego, jednak szczęśliwie uniknął aresztowania, wyjeżdżając latem 1945 na Zachód¹⁹.

Po opuszczeniu Polski, zamieszkał w Wielkiej Brytanii pod przybranym nazwiskiem Stanisław Jankowski. Za działalność na rzecz niepodległości Polski, 11 czerwca 1952 r. został zweryfikowany i zdemobilizowany w stopniu majora przez Rząd RP na Uchodźstwie. Kontynuując tradycję i działalność Porozumienia Antykomunistycznego, w latach 1946-1948 prowadził w Wielkiej Brytanii badania nad ideologią komunistyczną, publikując wiele artykułów w języku polskim i angielskim. W 1957 uzyskał dyplom w London School of Economy i przez 3 lata prowadził własną firmę, następnie pracował jako księgowy, a w 1966 r. przeszedł na emeryturę.

Na wychodźstwie nadal prowadził czynną działalność harcerską, która absorbowała go nieprzerwanie od 1945 do śmierci. Pracował w Harcerskiej Komisji Historycznej ZHP poza Granicami Kraju, która opracowała Historię Harcerstwa. W 1973 r. Glass wydał podręcznik harcerski *Życie radosne*, a w 1979 w pracy i w walce – 16 życiorysów wybitnych Polaków XX w. Był członkiem Związku Pisarzy Polskich na Obczyźnie i uzyskał tytuł magistra nauk politycznych na Polskim Uniwersytecie na Obczyźnie (PUNO), a w 1980 doktorat nauk politycznych za pracę *Historia Porozumienia Antykomunistycznego w Polsce*, wydaną w 1980 r. pt. *Metody ekspansji komunizmu*. Zmarł 14 stycznia 1984 r. w wieku 87 lat i został pochowany na cmentarzu w Gunnersbury w Londynie. Prochy hm. RP Henryka Glassa i jego żony Eli Glass sprowadziła do kraju rodzina, a 4 września 2006 r. zostały one uroczysto złożone w grobie rodzinnym Glassów na warszawskich Powązkach²⁰. Kończąc, należy stwierdzić, że Henryk Glass służył przez całe życie Bogu, Polsce i bliźnim, wierząc w wyzwolenie kraju spod leninowskiej "dyktatury proletariatu" i geopolitycznej zależności Polski od ZSRR.

Матеріал надійшов до редакції 05.11. 2014 р.

Baziur Gżegosz. "Служити Богу і незалежній Польщі": Генрік Гласс і польське скаутство в Наддніпрянській Україні проти більшовизму.

Стаття розглядає історію польського скаутства в Наддніпрянській Україні в 1912-1922 роках. Автор описує розвиток скаутського руху в європейській перспективі, польського скаутства і його історію в Наддніпрянській Україні. Показано, що скаутські ідеали зазнавали жорстокості з боку Радянської ідеології в Україні після 1917 р. Автор представляє голову скаутського руху Генріка Гласса і його антикомуністичну діяльність, яка була заснована на боротьбі проти Великого Російського більшовизму і комунізму як тоталітарної ідеології, непридатної для скаутських ідеалів братерства і гуманістичних цінностей в європейських межах. Він був вірним скаутським поглядам та принципам до кінця його життя, борючись з комунізмом у міжвоєнний період в Польщі на протязі Другої Світової війни та після її завершення на протязі Холодної війни та радянської гегемонії у Польщі та інших країнах Центральної та Східної Європи.

Ключові слова: Наддніпрянська Україна, Радянська Росія, скаутський рух, більшовизм, комунізм, антикомунізм.

Baziur Grzegorz. "To Serve God and Independent Poland": Henryk Glass and Polish Scouting in Naddniproanska Ukraine against Bolshevism.

The article considers the history of Polish Scouting in Naddniproanska Ukraine in the years 1912-1922. In his text the author describes the genesis of the Scout Movement in the European perspective, Polish scouting and its history in Naddniproanska Ukraine. In the main part of the article he shows scouting ideals clash with the brutality of the Soviet ideology in Ukraine after 1917. The author presents the figure of the Head of HP Henryk Glass and his consistently anti-communistic activity, which has led him to fight uncompromisingly against Great Russian Bolshevism and Communism as the totalitarian ideology, strange for Scout's ideas of brotherhood and humanistic values in European terms. To the Scouts' represented views and principles he remained faithful to the end of his life, fighting with communism in the interwar period in Poland during the Second World War and after its completion during the Cold War and Soviet hegemony in Poland and other countries of Central and Eastern Europe.

Key words: Naddniproanska Ukraine, Soviet Russia, scouting, bolshevism, communism, anti-communism.

¹⁹ Ibidem.

²⁰ Hm. A. Glass, op. cit. – http://www.pobudka.org.pl/pl/index.php?option=com_content&task=view&id=235&Itemid=91 [1.02.2015].